

Misterija kapitala

Zašto su važna svojinska prava i njihova zaštita? Zašto su društva sa mnogo bogatih koji nemaju sopstveni biznis neminovno nazadna i parazitska? Da li je biznis način podjele bogatstva i njegove socijalizacije u jednom društvu? Porez je državno suvlasništvo u privatnom biznisu!

Ako se slažemo da je profit ključni rezultat biznisa, postavlja se pitanje ko u praksi uspostavlja biznis. Odgovor je jednostavan: biznis uspostavljaju **vlasnici!** Biznis je svojina. Zato kada kažemo da treba omogućiti lak ulazak u biznis mi smo kazali da treba omogućiti da ljudi slobodno ulažu svoju svojinu i pretvaraju je u kapital! A svojina se transformiše u kapital kroz proizvodnju profita! Zapravo, kapital je samo svojina koja donosi profit! Prema tome, kada smo kazali **slobodan ulaz** u biznis-rekli smo: **slobodno zarađujte profit!** **Bogatite se!**

Da li je baš tako? Da li je danas u Crnoj Gori takav odnos prema biznisu? Da li se pod biznisom podrazumijeva proizvodnja profita ili se to shvata kao preživljavanje pod budnim okom države i anti-liberalnih organizacija i grupa u javnom mnjenju? Da li svojina ima smisla ako se ne može oploditi, odnosno pretvoriti u kapital? Zašto kažemo da je, u suštini, državna svojina neefikasna? Zato što se ne oploduje na tržištu, odnosno ne obezbjeđuje efikasniju proizvodnju kapitala! Suština kapitalizma je uvijek ista: proizvodnja kapitala! Druga strana ove tvrdnje je (kako je rečeno ranije) da je glavna uloga biznisa proizvodnja profita! (Ovdje neću iznositi argumente koliko je potrebno da u kompaniji, odnosno preduzeću bude zdrava radna klima, koliko je bitno da je faktor "rad" motivisan za stvaranje nove vrijednosti; za inovativno i kreativno ponašanje!)

Postavljamo pitanje: zašto kapitalizam radi samo na Zapadu? Da li smo, kao zemlja u tranziciji, od Zapada prenijeli, ili pokušavamo da prenesemo, sve sem ono što je najvažnije? Zar nismo prihvatili politiku stabilizacije; borbu protiv inflacije; makroekonomsku stabilizaciju; budžetski deficit; deficit platnog bilansa; politika deviznog kursa. Na papiru nema nikakve razlike u tematici izvještaja Predsjednika SAD-a Američkom Kongresu i našeg izvještaja o realizaciji ekonomske politike. Ista terminologija! Ali, **da li iste riječi znače isto?**

Da li mi shvatamo da ne možemo nekritički prepisati današnje iskustvo Zapada niti odmah uskakati u njihov pravni okvir? Figurativno, mi ne shvatamo da su zemlje Zapada prošle dug put dok su došli do ovog stanja! One su danas u **delti rijeke**, u relativno mirnom stanju! Ali, da li se sjećamo svih brzaka, vodopada, brana dok je rijeka došla do ušća? Svako zaboravlja da je razlog za dostizanje delte (sadašnjeg stanja) u gornjem toku rijeke, da je to trebalo proći! Mi bi trebali mnogo više da čitamo knjige o tome **kako su**

nastajali sistemi na Zapadu, nego što čitamo knjige o tome **kako je danas na Zapadu!** Ne zaboravimo da smo mi tamo gdje su te zemlje bile prije npr. 20, 50, 100 godina! Mi smo tamo **po načinu razmišljanja i shvatanja uloge biznisa i kapitala u društvu**. Neki kod nas hoće sve odmah! Dovoljna je njihova pamet da bi se sve promijenilo! Ne! Važno je stvoriti pravila i institucije koje će **pokrenuti procese!** A u tom toku će biti i bistroga i mutnoga. Važno je unapređivati institucionalni okvir tako da zdrave, bistre ideje nadvladaju svog neminovnog pratioca – mutne događaje! Nema pobjede bez poraza; nema dana bez noći! »Čašu meda još niko ne popi, što je čašom žuči ne zagrci!« (Njegoš)

Jednostavno kako su zemlje Zapada preživjele nemirne tokove rijeke prije nego što su ušli u ušće? Odnosno, zašto kapitalizam radi samo na Zapadu a ne i u ostatku svijeta?

Da li možemo reći da su za nastanak kapitalizma na Zapadu zaslužni Svjetska banka, IMF, ili komandna uloga države? Da li je država blagostanja uvela kapitalizam na Zapadu? Ne zaboravimo da su počeci savremenog kapitalizma vezani za primjenu parne mašine (kraj XVII vijeka, iako se prvi elementi naziru već oko 1450. godine), a da su WB i IMF osnovani posle drugog Svjetskog rata! Da li su zemlje Zapada imale crno tržište, zbog kojeg nas danas mnogo optužuju? Ne da su imale (npr. Adam Smith je po sopstvenom priznanju mnogo toga kupio na crnom tržištu u Edinburgu i Londonu), već i danas je ta ekonomija npr. 16-18% u EU! Tranzicioni čistunci traže da to odmah kod nas bude 0%! To je dokaz da je konstruktivistički prilaz i shvatanje svijeta u nas još uvijek snažno i dominantno!

Očigledno da kapitalizam na Zapadu nisu stvorili Svjetska banka i IMF, **već je obrnuto: kapitalizam je stvorio** Svjetsku banku i IMF!

Ali, što je stvorilo kapitalizam?

Ključni momenat razvoja SAD i Evrope je bilo uspostavljanje **formalnih svojinskih prava**. Upravo je zakon o svojinskim pravima i njihovoj zaštiti inicirao proces stvaranja kapitalizma.

Na pitanje kada je počeo kapitalizam u SAD, George Washington je rekao: »To je bio momenat kada su se i banditi transformisali u pionire nove američke kulture.« Da li znamo ko je sve bio potpisnik deklaracije o nezavisnosti Amerike? Da je tu bilo i onih koji su ranije imali problem sa zakonom! Da li se možemo prisjetiti da je 55 poslanika prvog američkog kongresa bilo sastavljeno **samo** od predstavnika interesnih grupa iz biznisa i to četiri glavne interesne grupe: trgovci zemljom, trgovci robovima, komercijalni trgovci i pomorski biznis. Nije bilo univerzalnih političara! Da li je to možda razlog da SAD danas ima najliberalniji ekonomski sistem u svijetu?

Očigledno je da je kapital odnosno logika kapitala stvorila kapitalizam! Očigledno je da ne može postojati kapitalističko društvo bez kapitala i kapitalista! Kao što ne može postojati bez radnika i bez njihovih prava!

Da li mi danas u Crnoj Gori imamo kapital? Da li su SAD i Zapadna Evropa imali kapital nekoliko vjekova unazad? Da li se kapital može shvatati samo kao novac?

Sa današnjeg aspekta, sve ovo što sam rekao može se svesti na pitanje: **zašto je kapital**, odnosno proces i mehanizam stvaranja kapitala, kao najveća tajna kapitalizma, zanemaren u procesu tranzicije? Zašto smo zanemarili pitanje **kako se svojina pretvara u kapital**? Kako nešto što imamo (imovina) možemo iskoristiti da nam donosi profit, tj. da imovinu pretvaramo u kapital?

Da li svako od nas kada bi ga pitali »koliki Vam je kapital?«, rekao: »Nemam kapital!« ili bi rekao mnogo manju cifru od vrijednosti njegove imovine (stan, vikendica, auto, mobilni, kompjuter, frižider, televizor, umjetničke slike, knjige...). Uz to, uobičajeno je mišljenje da siromašni ne štede i nemaju kapital!

Da to nije tako pokazala su istraživanja Fernanda de Sotoa: on je izračunao da je ukupna imovina kojom raspolaže »ostatak svijeta« (ostatak u odnosu na Zapad) oko 9,3 triliona dolara, što je više puta veće od ponude novca u SAD; kao i više puta veće od kredita koji su dobijeni od Svjetske banke. Pitanje je: **da li je izlaz za »ostatak svijeta« u kreditima i donacijama ili u pretvaranju sopstvene imovine u kapital**? Na apstraktnijem nivou: **da li je način razmišljanja koji se zasniva na prihvatanju zavisnosti od drugog (strana pomoć, donacije) umjesto načina razmišljanja koji polazi od sebe, sopstvenih snaga i sopstvene imovine zaista naše »tranziciono rešenje«?**

Kako da se imovina sa kojom ljudi raspolažu pretvori u kapital? Odnosno, zašto je kapital kao najveća tajna kapitalizma zanemaren? Zašto je kapital u našim predstavama sveden samo na novac? Zapravo, **što je kapital**?

Za odgovor na ovo pitanje najbolje može poslužiti Smitovo shvatanje kapitala: »*Kapital nije akumulirana imovina nego POTENCIJAL koji svaki od elemenata imovine ima za NOVU proizvodnju*«. Znači, kapital je potencijal koji određeni materijalni elementi imaju za stvaranje novog profita.

Ali, kako »vidjeti« taj potencijal, jer **potencijal je nevidljiv golim okom**. On je vidljiv **samo umom**! Upravo tu nastaje problem. Kako nevidljivo (**potencijal imovine**) pretvoriti (transformisati) u vidljivo (**novi proizvod, profit**)? To je pitanje slično pitanju kako npr. vrijeme koje je nevidljivo postaje vidljivo. Koji mehanizam transformacije to omogućuje? Sat-to je mehanizam transformacije nevidljivog vremena u vidljivo vrijeme. Slično je sa notama-to je mehanizam pretvaranja nevidljive melodije u vidljivo. Slova su mehanizam transformacije nevidljive misli u vidljive pisane riječi. TV je mehanizam transformacije nevidljive frekvencije u vidljivu sliku na ekranu! Hidrocentrala transformiše nevidljivu energiju rijeke u »vidljivu« struju! Kako vidjeti potencijal u kući, rijeci, zemlji,...? Kako vidjeti potencijal u imovini kojom raspolažemo? Kako vidjeti potencijal u svojoj ideji?!

Kako transformisati taj nevidljivi potencijal u konkretnu proizvodnju? Što je proces konverzije kod kapitala? **Kapital je kao i energija uspavane vrijednosti**. Kako je

probuditi i pokrenuti? Ko može da vidi tu uspavanu energiju? Masa ljudi? Ne! Vide je pojedinci i preduzetnici, menadžer, investitor, biznismen! Potencijal u imovini ne vide mase! Kapital ne stvaraju mase i kolektivi! Kapital stvaraju pojedinci! Zato su i društva bazirana na kapitalu – u osnovi individualistička društva! Kao što je umjetnikovo stvaranje individualno (jer zaista je teško zamisliti da bi »narodne mase« mogle stvoriti Mona Lizu) tako je i stvaranje profita, odnosno pretvaranje imovine u kapital individualni misaoni čin. **U misli je energija!** Bez misli nema biznisa, nema stvaranja kapitala. Svaki biznis je materijalizovana, ovoploćena ideja nosioca biznisa!

Prolazeći bilo kojom ulicom, u gradu, predgrađu ili selu, vidimo kuće. Da li je kuća kapital? Odnosno da li ona ima ekonomski potencijal? Svako od nas različito vidi taj potencijal – neko ga i ne vidi. Pitanje je koji je to mehanizam koji taj ekonomski potencijal kuće pretvara u kapital? To je ključno pitanje koje mora da riješi ekonomski sistem! **Tu je ključ početka svakog biznisa!** Kako kaže De Soto, zašto je kuća u Peruu samo imovina a u SAD je i kapital?

Taj skriveni mehanizam na Zapadu, koji konvertuje imovinu u kapital jesu SVOJINSKA prava. Odnosno formalno pravno izražavanje imovine – pravne isprave.

Svaka imovina čiji ekonomski i socijalni aspekt nije fiksiran u formalnom svojinskom pravu teško može biti predmet transakcije na širem tržištu. Kako da neko kupi kuću od nas – ako nemamo pravni dokaz da je to naše? Ali isto tako ko će ući u biznis ako nije pravno osiguran da ono što uloži i što proizvede da će biti njegovo? Da li bilo ko od nas želi da traži potencijalnu vrijednost (tj. kapital) u imovini koju ima, a ima je, ukoliko mu svojinska prava nisu zagarantovana? Da li smo svjesni da visoki porezi ugrožavaju privatna svojinska prava?

Kako razmjenjivati veliki broj imovine u modernoj tržišnoj ekonomiji ako ne kroz formalna svojinska prava? Da li je moguća globalizacija ukoliko nije uspostavljen sistem svojinskih prava i njihove zaštite? Zašto su međunarodni sudovi sve više zatrpani sporovima u vezi sa povredom svojinskih prava u pojedinim djelovima svijeta?

Upravo formalno svojinsko pravo primorava svakog od nas da mislimo o kući u ekonomskom kontekstu. To nas podstiče da gledamo izvan materijalnog, izvan vidljivog. Svojina nije kuća sama po sebi-svojina je **ekonomski koncept o kući**, otjelotvoren u pravnoj regulativi (izražavanju). Svojina nad kućom rađa biznis ideju!

Pravno izražavanje kuće (pravna isprava) nije prosta kopija kuće (kao što je to npr. fotografija) već to reprezentuje naš ekonomski koncept o kući! Odnosno pravna isprava reprezentuje nevidljive kvalitet kuće - potencijal da proizvede novu vrijednost.

Moje **svojinsko pravo** mi omogućava da razmišljam o kući kao o **ekonomskom resursu!** Da li to mogu sa državnom svojinom? I tu je ta ključna prednost privatne svojine-ona je vezana za pojedinca, za njegov život! (suštinski stvar ne mijenja ni akcionarska svojina). A ništa ne koncentriše čovjeka kao strah da će mu život biti ugrožen ili će ga izgubiti! Čovjek je u strahu uvijek sam! Strah se ne može podijeliti sa

drugim ljudima, prijateljima, djecom-kao što je moguće podijeliti tugu, radost, ljubav! U strahu-čovjek je uvijek sam! A pomisao da ćete izgubiti ono što imate-proizvodi strah! Zato je svojina u svojoj suštini duboko individualna (privatna), iako je njena upotreba uvijek **društveno ograničena!**

Ključna uloga države jeste da preko efikasnog **sudskog sistema** obezbijedi zaštitu svojinskih prava! Tako sudski sistem postaje ključni momenat za biznis, za otpočinjanje, vođenje i zatvaranje biznisa! Sudski sistem jeste ključna prepreka ili ključni motiv da biznis filozofija bude protjerana iz jednog društva ili da je ona imanentna nekom društvu. Sudski sistem treba da zaštiti prije svega moju svojinu, moje pravo na privređivanje, moje pravo da pravim kapital! **Za liberalno shvatanje ekonomije-efikasan sudski sistem i Ustav su ključne pretpostavke! Bez efikasnog suda nema tržišne ekonomije! Nema biznisa! Nema profita!**

Drugim riječima, kapital nije dio materijalnog (opipljivog, vidljivog) svijeta. **Kapital živi u konceptualnom svijetu.** Kapital je u glavi čovjeka! U njegovoj misli i biznis ideji! Kapital je u nevidljivom potencijalu!

Kapital se kao i energija otkriva i njime se upravlja samo mislima! Ponavljam, **u misli je energija, odnosno kapital!** Profit je u glavama ljudi! Svojina, odnosno svojinska prava konvertuju te misli (odnosno kapital shvaćen kao potencijal u imovini) u novu proizvodnju. To je suštinski razlog rasta kapitala na Zapadu u poslednja dva vijeka.

Prema tome, mehanizam transformacije imovine u kapital, odnosno njeno stavljanje u funkciju jeste **sistem svojinskih prava i zaštita svojinskih prava kroz nezavisni sudski sistem.** Svojinska prava i njihova zaštita kroz sudski sistem su za pretvaranje imovine u kapital isto što i hidrocentrala za pretvaranje energije rijeke u električnu energiju.

Samo u takvim uslovima većina ljudi je spremna da ulazi u biznis – u stvaranje novih vrijednosti, novih proizvoda, stvaranje prestiža i moći.

Stvaranje bogatstva (kapitala) kroz biznis ima sasvim drugačiju logiku i posljedice u odnosu na stvaranje bogatstva kroz distribuciju, redistribuciju, privilegije, nasljeđe,... Kroz monopole i protekcionizam koji obezbjeđuje država...

Zar danas na ulicama naših gradova ne vidimo toliko automobila, mobilnih telefona, poznatih marki odijela, kuća, stanova, vikendica, placeva,... Pokušajte da izračunate koliko je novca uloženo u to! Svakako to bogatstvo nije ravnopravno raspoređeno – a nije nigdje u svijetu, kao ni u okviru jedne porodice!... I braća imaju različiti konti! Zašto ljudi koji imaju stanove, vikendice i zemlju sebe često smatraju materijalno ugroženim? Možda su i najveći kritičari društva?! Zašto su baš ti ljudi protiv slobodnog tržišta? Zašto su baš oni protiv ograničavanja moći države (mikrodržava)? Zašto su baš oni protiv liberalizma? Zašto oni traže da se povećava uloga socijalne države, odnosno da se povećavaju porezi i da se povećava redistribucija preko države? Umjesto da razmišljaju o biznisu – da svoje ideje i kreacije ulažu u biznis, da **budu sigurni u svoje ideje i zato podnesu rizik,** oni se okreću državi i traže da oni budu dobročinitelji dijeljenjem novca

dobijenog od poreza ljudi iz biznisa, od poljoprivrede, od imovine. Hoće moć na bazi novca koji je neko drugi zaradio, a ne preko svoje biznis ideje, kreacije, inovacije!

Biznis je, između ostalog, oblast za dokazivanje **solidarnosti i altruizma**! Osnujte firmu i zaposlite 10, 20, 50, 100 ljudi! Za osnivanje firme je potreban 1 EURO! Samo treba imati poslovnu ideju i hrabrosti da se uđe u toliko težak i rizičan posao! Ako ste spremni da dajete recepte kako organizovati i voditi jednu državu, zašto ne počnete sa svojom firmom?

Ako neko misli da je biznis oblast u kojoj dominira vlasnik, taj grubi kapitalista, grdno se vara! Gazda biznisa nije neprikosnoveni **gospodar**, već suštinski mnogo više **sluga** biznisa! On je sluga svojih dobavljača (treba da im plati na vrijeme), svojih kupaca (da zadovolji njihove potrebe), države (da joj plati sve poreze), najmanje 5 inspekcija koje svakodnevno ulaze u kompaniju, zaposlenih u firmi (moraju redovno dobijati plate i takođe vlasnik biznisa mora voditi računa da su motivisani za rad), javnosti (koja na biznis gleda sa nipodaštavanjem),... Sluga je nauke i inovacija (da zadovolji megatrednove razvoja). Svoj život, svoj intelekt vlasnik je ugradio u posao! Uz sve to – svaki korak je puno **rizika** – da se sve to izgubi!

Ako imate svoj biznis, onda **pomažete** ljudima koje ste zaposlili, državi se plaća porez, povećavate proizvodnju proizvoda i usluga,... Od Vašeg rada i kapitala mnogi drugi ljudi imaju koristi, žive, zarađuju, razvijaju osjećaj da i oni mogu da počnu svoj biznis! To je za mene **doprinos socijalnoj pravdi u društvu** (ne fraze i demagoški fazoni)! I to je način socijalizacije bogatstva u savremenom društvu! Kako to da npr. Microsoft ima oko 20.000 zaposlenih koji su milioneri? To je za mene osnov dinamičkog društva, za razliku od zagovornika distribucije koji žele statički stabilno društvo – u kojem kada zauzmeš poziciju – više niko ne smije da te ugrožava!

Siromašnim ćemo najviše pomoći ako povećamo ekonomske slobode, ako ne postoje prepreke da uđu u biznis. Svaka prepreka, da bi se savladala, košta! Ona obeshrabruje onoga koji nema novca, niti društveni položaj (dobre veze) da savlada prepreke administrativne prirode. Svakako, važan je novac! Ali njega uvijek ima više nego što ima ekonomske slobode koja izaziva pojedinca da misli o svom biznisu i ulazi u svoj biznis. Ekonomske slobode demokratizuju i oblast biznisa odnosno materijalnu sferu, one demokratizuju šanse svakog pojedinca da uđe u biznis. Samo socijalna pravda, koja svoje korijene i osnove ima u razvoju biznisa (i svih institucija koje to štite) može biti zdravi osnov dinamičke ekonomske stabilnosti u društvu.

Shvatimo da je u ovoj civilizaciji biznis (tržište) osnov integracije na širem prostoru te da ga lokalne integracije (političke partije i lokalne vlade) ne smiju ograničavati! Svaka vlada koja ograničava razvoj biznisa potkopava svoje osnove opstanka, ne samo u srednjem i dugom roku. U tome i jeste misterija kapitala u tranzicionim zemljama!